

HADİSLERİ/SÜNNETİ ANLAMADA FARKLI YAKLAŞIMLAR (EHL-İ HADİS VE EHL-İ RE'Y EKOLLERİ)

Ahmet Uyar
Dr., Erciyes Ü. İlahiyat F.
uyar@erciyes.edu.tr

Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y terkiplerinde yer alan hadis ve re'y tâbirlerini bizzat Hz. Peygamber'in hadislerinde kullanmış olduğunu görmekteyiz. Hakkında nass olmayan konularda ictihadın temeli olan re'y, şeriatın gösterdiği düşünme yollarından gidilerek yapılan akli bir faaliyetdir. Kitâb veya Sünnet'ten bir asla dayanan re'y kabul görünken, her hangi bir asla dayanmayan re'y yerilmiş ve reddedilmiştir.

Ehl-i Hadis denilen grup, kat'î olmayan nassların zâhirleri karşısında susarak o nassların illetlerini araştırmamış ve nadiren re'yle fetvâ vermiştir. Ehl-i Re'y ise ahkâmın illetlerini araştırmış, meseleler arasında irtibat kurmaya çalışmış ve nass olmadığı zaman re'yle fetvâ vermekten çekinmemiştir. Ehl-i Hadis Hicaz bölgesinde, Ehl-i Re'y ise, Irak bölgesinde gelişme göstermiştir.

Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y ekollerini biri birinden ayırıştıran, birini diğerinden farklı kılan ana neden, nassların anlaşılması ve yorumlanmasındaki yöntem farklılığıdır. Her iki ekole göre de hadisler vazgeçilemez ve ihmal edilemez bir kaynaktır.

I. Giriş

Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y Ekolleri

İslam düşünce tarihine bakıldığında, ilk dönemlerden itibaren -sahâbe nesli ile birlikte- nasslara yaklaşımda esas itibarıyla iki ekolün ana çizgilerini, nüvelerini görmek mümkündür. Daha sonraları belli bir yaklaşım/anlama tarzını kendisine rehber edinerek ve kendi sistematiğini oluşturarak biri birinden ayrılan bu iki farklı gruptan, nassların ulaşmak istediği hedeflerinden ziyade, zahirini/literal anlamlarını esas alan grup Ehl-i Hadis, nassların zahiri/literal anlamlarından ziyade, onların gerçekleştirmek istedikleri maksatlarını gözeten grup ise Ehl-i Re'y olarak isimlendirilmiştir.

Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y terkiplerinde yer alan hadis ve re'y tâbirlerini bizzat Hz. Peygamber'in hadislerinde kullanmış olduğunu görmekteyiz. Ebû Hureyre'nin, Kıyamet günü kimlerin Hz. Peygamber'in şefaatine nail olacağı ile ilgili sormuş olduğu bir soruya cevaben Hz Peygamber; "Ey Ebû Hureyre! senin hadise düşkünlü-

ğünü bildiğim için bu hadisi senden önce kimsenin sormayacağını (önce senin sora-
cağını) tahmin ediyordum.” demiştir.¹ Re’y tâbiri de, hem olumlu anlamda hem de
olumsuz anlamda, Hz. Peygamber’den nakledilen bazı rivâyetlerde yer almaktadır.
Medinelilerin hurma ağaçlarını aşladıklarını gören Hz. Peygamber, onları bu işi
yapmaktan menetmiş, fakat daha sonra ağaçların verimsizleştiği, meyvelerinin a-
zaldığı kendisine bildirilince, ‘Ben ancak bir beşerim, eğer size dininizle ilgili bir şey
emredersem ona uyun, fakat size kendi re’yime dayanarak bir şey emredersem,
ben ancak bir beşerim.’² buyurmuştur.

Hz. Peygamber’in vefatından sonra, sahâbe arasında, hadisleri anlama ve yo-
rumlama hususunda tezahür eden mezkur iki farklı yönelişi kapsamlı birer metodo-
loji olarak görmek yanlıştır. Bununla birlikte, Ehl-i Hadis (Hicazlılar) ve Ehl-i Re’y
(Iraklılar) olarak isimlendirilen bu yönelişlerin, daha sonraları ortaya çıkacak olan
usûl ve yöntemlere zemin oluşturdukları ve onları besledikleri de bir gerçektir. Zîrâ,
belli bir olgunluğa erişmiş kapsamlı yöntemlerin, kendilerinden önceki birikimlerden
de faydalanmak suretiyle süzüle süzüle, uzun zaman içerisinde olduğu ve geliştiği
bilinmektedir.

Ehl-i Hadis, illetlerini araştırmaksızın nassların zâhirlerine tâbi olur ve nadiren
re’y ile fetvâ verirdi. Ehl-i Re’y ise ahkâmın illetlerini araştırır, meseleler arasında
irtibat kurardı ve nass olmadığı zaman re’yle fetvâ vermekten çekinmezlerdi. Hicaz
ehlinin çoğu Ehl-i Hadis ve Irak ehlinin çoğu ise Ehl-i Re’y idi.³

Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re’y ekollerini biri birinden ayırıştıran, birini diğerinden
farklı kılan ana neden, nassların anlaşılması ve yorumlanmasındaki yöntem farklılı-
ğıdır.⁴ Her iki ekole göre de hadisler vazgeçilemez ve ihmal edilemez bir kaynaktır.
Dolayısıyla, rivâyetlerin top yekun kabulü veya reddi değil, mevcut malzemenin
nasıl anlaşılacağı, nasıl değerlendirileceği/yerin ne olacağı sorunu bu iki yaklaşımı
doğurmuştur.

Bu yaklaşımların ne zaman tezahür ettiği ile ilgili farklı değerlendirmeler ya-
pılmıştır. Aşağıda, Menâkibu’ş-Şâfiî adlı eserinden bu husustaki görüşlerini aktardı-

¹ Buhâri, Rikâk 51. Hadis kelimesinin sözlük anlamı için bkz. İbn Manzûr, Cemaluddîn Ebu’l-Fadl Mu-
hammed b. Mükerrrem, *Lisânu’l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır/Dâru Beyrût, Beyrût, 1968, II, 131-133; İbn
Fâris, Ebu’l-Hüseyn Ahmed, *Mu’cemu Mekâyisu’l-Luga*, I-VI, thk., Abdusselam Muhammed Hârûn,
Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, II. baskı, İnan, 1389, II, 36; Râzi, Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtârû’s-Sihâh*,
el-Matbaatu’l-Hayriyye, Mısır, 1310, 45. Hadis kelimesinin Kur’ân-ı Kerimde kullanışı ile ilgili olarak
bkz. Nisâ, 4/87; Yûsuf, 12/21; Kehf, 18/6; Tâhâ 20/9; Necm, 53/59; Tahrim, 66/3 vs.

² Müslim, Fedâil, 140.

³ Hudarî, Muhammed, *Târihu’t-Teşrii’l-İslâmî*, el-Mektebetu’t-Ticarîyyeti’l-Kübrâ, VIII. baskı, Mısır, 1387,
120.

⁴ Nazlıgöl, Hâbil, *İmam eş-Şâfiî’nin Hadis Kültürümüzdeki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara,
1994, 134.

ğımız Fahreddin Râzî'ye (v.606) göre bu iki yaklaşım, imam Şâfiî'den (v.204) önce ortaya çıkmıştır. Fahreddin Râzî mezkur eserinde şöyle demektedir: "İnsanlar, Şâfiî'den önce, Ashâb-ı Hadis ve Ashâb-ı Re'y diye iki fırka idiler. Ashâb-ı Hadis, münazaradan, mücadeleden ve Ashâb-ı Re'y'in yöntemini çürütmekten aciz idi. Bu nedenle, onlar vasıtasıyla dine bir kuvvet, Kitâb ve Sünnet'e de bir yardım hasıl olmadı. Ashâb-ı Re'y'e gelince, onların bütün çaba ve gayretleri, re'yleriyle istinbat ettikleri şeyleri takrîre ve tertibe yönelikti. Çalışma ve gayretleri nassların teyidinde yönelik olmadı."⁵

Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y ekollerinin karşılıklı münasebetleri ve birbirlerine bakışları ile ilgili olarak Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Şâfiî gelip de aramızı bulana kadar⁶ biz Ehl-i Re'y'e onlar da bize lanet ederdi. Bu rivâyeti kaydeden Kadı İyaz (v.544) şu yorumda bulunmaktadır: Ahmed b. Hanbel bununla demek istiyor ki, Şâfiî âsârın sahihini alıp kullandı. Sonra, Ehl-i Hadis'e, re'ye de ihtiyaç olduğunu, bir kısım şer'î ahkâmın re'y üzerine bina olunabileceğini gösterdi. Zirâ hakikatte re'y, asıllar üzerine bir kıyas yaparak asıllardan hüküm çıkarmaktan ibarettir. Onlara, hükmün asıllardan nasıl çıkarılacağını, illiyet bağının nasıl kurulacağını ve bu hususta nelere dikkat edilmesi gerektiğini gösterdi. Böylece Ehl-i Hadis sahih re'yin aslın fer'i olduğunu, Ehl-i Re'y de, fer'in ancak asıldan sonra gelebileceğini öğrendiler."⁷

"Rivâyetsiz re'y, re'ysiz de rivâyet müstakim olmaz."⁸ ifadesi de, aynı şekilde, bu iki yaklaşımdan birini diğerine tercih etmeyi doğru bulmayan, gerek Ehl-i Hadis'in gerekse Ehl-i Re'y'in kendilerine has değerli yanlarının olduğuna inanan, bu ikisinin iyi yönlerinin toplamının, müstakil olarak her birinden daha güzel sonuçlar vereceğini, biri birinin eksiklerini kapatacağını düşünen anlayışı yansıtmaktadır.

⁵ Fahreddin er-Râzî, Muhammed b. Ömer b. Huseyn, *Menâkıbu'l İmam eş-Şâfiî*, thk. Ahmed Hicâzi Sekkâ, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezher, Kâhire, 1986, 389. Ehl-i Re'y'in istinbata ağırlık vermeleri ile ilgili olarak ayrıca bkz. Şehristâni, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdulkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, I-III, tashih ve ta'lik, Ahmed Fehmi Muhammed, Beyrut, 1948, I, 368.

⁶Şâfiî'nin, Re'y ehli ile Hadis ehli arasında orta bir yol tuttuğu, onların aralarını birleştirmeye çalıştığı ile ilgili olarak bkz. Nazlıgöl, Habil, *İmam eş-Şâfiî'nin Hadis Kültürümüzdeki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 46. Yazar burada, yukarıda zikredilen, Ahmed b. Hanbel'in sözüne ve Kadı İyaz'ın yorumuna paralel olarak şu değerlendirmede bulunmaktadır: "Şâfiî bir yandan re'y ehli arasında hadisin daha da tervici, re'y ve kıyasa tercih edilmesi gerektiğini kabul ettirmeye çalışırken, öbür yanda hadisçilere de re'yin gerekliliğini, bir asla dayanan, şahsi çıkarlardan kaynaklanmayan ve aslın tatbikini kolaylaştıran re'yin kınanmaması gerektiğini ifade etmekteydi." Bu görüşün aksine, İmam Şâfiî'nin Re'y ehli ile Hadis ehlini uzlaştıran bir ortayol sentezi gerçekleştirmediği, iddia edilen aksine, Şâfiî'nin bu iki eğilim arasındaki mücadeleden Hadis ehlinin tarafını tuttuğu yönünde başka bir değerlendirme için bkz. Kırbaoğlu, M. Hayri, "Fazlur Rahman'ın Sünnet/Hadis Anlayışına Bir Katkı," İslam ve Modernizm "Fazlur Rahman Tecrübesi", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, Yayın No. 53, İstanbul 1997, 284.

⁷ Kadı İyaz, Ebu'l-Fadl İyaz b. Müsâ el-Yahsûbî, *Tertibu'l-Medârik ve Takribu'l-Mesâlik*, I-IV, thk., Ahmet Bükeyr Mahmûd, Beyrût, 1965, I, 95-96.

⁸ Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehâni, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, I-X, Beyrût, 1387, IV, 225.

Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'ý ile ilgili olarak bu genel girişten sonra, şimdi de, bu iki grubun hadislere/sünnete⁹ yaklaşımlarında kendilerine rehberlik eden karakteristik eğilimlerini ve ana hususiyetlerini tasvirî bir mahiyette ele almak istiyoruz.

II. Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'ý Ekollerinin Hadislere/Sünnete Yaklaşımı

A. Ehl-i Hadis'in Hadislere/Sünnete Yaklaşımı

Ehl-i Hadis¹⁰ denildiği zaman, mücerret re'ye karşı çıkan, görüşlerinin çoğunu hadislere dayandıran, re'ycilere karşı cephe oluşturan, sadece Kur'ân ve hadislere dayalı bir hukuk sistemi ortaya çıkarmak isteyen kimseler akla gelir.¹¹

Dihlevî, el-İnsâf fî Beyâni Sebebi'l-İhtilâf adlı eserinin 'Ehl-i Hadis ile Ashâb-ı Re'ý arasınadaki ihtilafın sebepleri' babında, Ehl-i Hadis ile ilgili olarak şöyle demektedir: 'onlar re'ye dalmaktan hoşlanmayan, mecbur kalmadıkça fetvâ vermekten ve istinbatta bulunmaktan kaçınan, neredeyse tüm çaba ve gayretlerini Rasûlullah'ın hadislerini nakletmeye hasreden kimseler idi.'¹²

Hadis ehlinin öncülerinin tavır ve açıklamalarından hareketle, onların fihki meselelere yaklaşımda esas aldıkları kıstasları Dihlevî şöyle özetlemektedir: Ehl-i Hadis'e göre, herhangi bir mesele hakkında Kur'ân'da açık bir nass varsa onu bırakıp da başka bir delile yönelerek onunla hüküm vermeye kalkışmak caiz değildir. Şayet mesele ile ilgili Kur'ânî delil açık değilse ve birkaç ihtimali birden içeriyorsa, bu durumda belirleyici rolü sünnet oynar. Sünnet bu muhtemel anlamlardan hangisini destekliyorsa o şekilde amel edilir. Bir mesele ile ilgili olarak Allah'ın Kitâbında bir hüküm bulunamazsa, o zaman, fukaha arasında bilinip bilinmediğine, sadece belli bir beldenin hadisi olup olmadığına, sahâbenin veya fukahanın onunla amel edip etmemiş olduğuna bakılmaksızın, sünnete baş vurulur. Bir mesele hakkında hadis bulunması halinde, artık onun hilafına ne başka haberlere, ne de müctehidlerin bir ictihadına itibar edilir. Tüm araştırmalarına ve gayretlerine rağmen

⁹ Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini ifade etmek üzere, hadis ve sünnet lafızları biri birinin müterâdifi olarak kullanılmakla birlikte (bkz. 17. ve 18. dipnotlar), biz bu yazımızda, her hangi bir yanlış anlamaya meydan vermemek için, Hz. Peygamber'in sözlerini ve uygulamalarını ifade etmek üzere, hadis ve sünnet lafızlarını birlikte 'hadis/sünnet' şeklinde kullandık.

¹⁰ Aşağıda nakledeceğimiz rivâyet, Ehl-i Hadis tâbirinin ilk defa ne zaman kullanılmaya başlandığı ile ilgili olarak bize bir ipucu sunmaktadır. Rivâyete göre, Ebû Said el-Hudrî gençleri gördüğünde onlara hitâben: "Merhaba ey Allah Rasûlü'nün vasiyetleri! Rasûlullah size meclislerde yer açmamızı ve size hadisleri öğretmemizi (نَفِهْمِكُمْ) bize vasiyyet etti. Sizler bizim halefimiz ve bizden sonra Ehl-i Hadis'lersiniz." derdi. Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Şerefu Ashâbi'l-Hadis*, thk., Mehmet Said Hatiboğlu, D.İ.B. Yay., Ankara, 1991, 22. Bu örnekten hareketle, Ehl-i Hadis tâbirinin sahâbe döneminden itibaren kullanıldığı söylenebilir.

¹¹ Demirci, Ahmet, *İbn Hazm ve Zâhirîlik*, Kayseri, 1996, 31.

¹² Dihlevî, Şah Veliyyullah, *el-İnsâf fî Beyâni Sebebi'l-İhtilâf*, el-Matbaatu's-Selefiyye, II. baskı, Kahire, 1398, 23.

men meselenin haline dair bir hadis bulamazlarsa sahâbe ve tâbiünden bir grubun görüşlerini alırlar. Bir mesele hakkında biri birine eşit iki farklı görüş varsa her iki görüşü de alırlardı. Eğer bir mesele hakkında muteber hiçbir delil bulamazlarsa o zaman Kitâb ve Sünnet'in genel esaslarına, îmâ ve iktizasına göre amel ederlerdi.¹³

Ehl-i Hadis, Kitâb ve Sünnet'in zahirini tercih etmiş, selef inancına dört elle sarılmış ve onların akli esaslara uyup uymadığına aldırmamışlardır.¹⁴ Hadis ehlinin büyük çoğunluğunun gayreti, hadisleri işitmeye ve rivâyet etmeye yönelikti. Sadece, sened ve metin olarak hadis rivâyet etmeyi ilim olarak görüyorlar, hadisleri tetkik etmeyi ve anlama çabalarını ilim saymıyorlardı. Hatta hadisleri anlamak için düşünmeyi ve akıl yürütmeyi hadislere karşı çıkmak, hadisleri reddetmek olarak görüyorlardı.¹⁵

Ashâb-ı Hadis ömürlerini hadis dinlemeye, hadislerin âli isnadlarını ve farklı varyantlarını toplamaya adanmıştı. Bu durum onları öğrenmeleri/bilmeleri farz olan şeyleri öğrenmekten alıkoymuştu.¹⁶

Sünnet'in tanımı içerisine âdap ve eşkal ile ilgili olanları da dahil etmekte olan Hadisçilere göre, Hz. Peygamberin sözleri, fiilleri, takrirleri, gerek yaratılışla, gerekse güzel ahlakla ilgili sıfatları, Peygamberlikten önceki halleri ve risaletle ilgili durumları gibi Hz. Peygambere izafe edilen her şey sünnettir.¹⁷ Bu manaya göre sünnet, muhaddisler nezdinde hadis ile müterâdiftir.¹⁸

Tarsus'ta, hadis rivâyet etmekte olan Abdullah b. Mübarek'in yanına uğrayan Hammad b. Usame el-Küfî ona şöyle demiştir: 'Ey Abdurrahman'ın babası! Ben,

¹³ Dihlevî, Şah Veliyyullah, *Hucetullâhi'l-Bâliğa*, thk. Muhammed Şerif Sükker, Dâru'l-İhyâi'l-Ulüm, II. baskı, Beyrut, 1992, I, 428.

¹⁴ Dihlevî, *Hucetullâhi'l-Bâliğa*, I, 40.

¹⁵ Leknevi, Ebu'l-Hasenat Muhammed Abdülhayy, *er-Ref'u ve't-Tekmil fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, thk. Abdülfettah Ebü Gudde, Mektebü'l-Matbuâti'l-İslâmiyye, III. Baskı, Halep, 1987, 87 (Eserin muhakkiki Abdülfettah Ebü Gudde'nin notları).

¹⁶ İbnü'l-Cevzî, Cemaluddin Ebu'l-Ferec, *Telbisü İblis*, Müessesetü'l-Kütübî's-Sekafiyye, II. baskı, Beyrut, 1992, 103.

¹⁷ Cezâirî, Tâhir, Tâhir ibn Ahmed, *Tevcihu'n-Nazar ila Usûli'l-Eser*, thk. Abdülfettah Ebü Gudde, I-II, Mektebu Matbuâti'l-İslâmiyye, I. baskı, Beyrut, 1995, I, 37; Aşkar, Muhammed Süleyman, *Ef'alu'l-Rasûl ve Delâletuha 'ale'l-Ahkâm*, I-II, Müessesetü'l-Risale, Beyrut, 1988, I, 118; Sibâi, Mustafa, *es-Sünnetü ve Mekânetüha fi't-Teşri'l-İslâmi*, Mektebü'l-İslâmi, IV. baskı, Beyrut, 1985, 47; Ebü Zehv, *el-Hadisü ve'l-Muhaddisün*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1378, 10; Accâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis Ulûmuhu ve Mustalahuhu*, Dâru'l-Fikr, IV. baskı, Beyrut, 1981, 18; Toksarı, Ali, *Delil Olma Yönünden Sünnet*, Rey Yayıncılık, Kayseri, 1994, 5.

¹⁸ Ebü Zehv, 10; Kardavî, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul, Rey Yay. Kayseri, 1991, 27; Accâc el-Hatîb, *Es-Sünnetü Kable't-Tedvin*, Dâru'l Fikr, Kahire, 1976, 15-16; Accâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 19.

sizin yaptığınız bu tasnif ve bölümlere ayırma işine kesinlikle karşıyım. Zirâ biz, büyük üstadlardan böyle bir şey görmedik.¹⁹

Hadislerin bölümler halinde tasnif edilmesi, hem onları tasnif edenin hadislerle bakışını ve yorumunu yansıttığı, hem de hadisleri bu tasnif ile okuyana, hadisleri, musannifin bakış açısıyla okumayı ve anlamayı ilham ettiği için olsa gerektir ki, Ehl-i Hadis bu uygulamaya karşı çıkmış ve tasvip etmemiştir. Hadislerin yorumlanmasının bazı anlam kaymalarına ve kırılmalarına neden olacağı, onu asıl anlamından, gaye ve hedeflerinden uzaklaştıracağı endişesi Ehl-i Hadis'i bu tür anlama ve yorumlamayı, bu meyanda re'ÿ ve ictihada başvurmaya reddetmeye götürmüştür.

Ehl-i Hadis ekolü, önceliği rivâyet kaidelerine vermiş, hadisleri anlamada lafzlara belirleyici bir rol biçmiştir. Hz. Peygamber'e olan engin sevgi ve saygılarının de etkisiyle O'nun her sözünü, üzerinde düşünüp akıl yürütme/yorumlama ihtiyacı hissetmeden, büyük bir samimiyet ve içtenlikle yerine getirmede, O'nu yapar gördükleri sünnetleri, nedenini veya maksadını asla ön plana çıkarmadan, aynen gördükleri gibi, o şekilde yapma hususunda büyük bir şevk ve hırs göstermişlerdir.

Bu anlayışın hadislere/sünnete yaklaşımının en çarpıcı, en uç örneklerini Abdullah b. Ömer'de görmekteyiz. O, Mekke'ye giderken, bineğinin izinin Rasûlullah'ın bineğinin izine rastlaması umuduyla, yol boyunca çaba harcamış,²⁰ sırf Hz. Peygamber'in yaptığı bir filli yapmış olmak için, O'nun bevlettiği çöplüğe gelip bevletmiştir.²¹

Hız. Peygamber, haccettikten sonra Mekke'den Medine'ye dönerken, dinlenmek için el-Ebtâh denilen yerde mola verdiği için, İbn Ömer de burada mola veriyor ve el-Ebtah'ta konaklamayı sünnet olarak görüyordu.²² Hz. Aişe ise, bizzat kendisi el-Ebtah'ta konaklamadığı gibi, burada konaklamanın sünnet olarak görülmesine de karşı çıkarak şöyle demiştir: el-Ebtah'ta konaklamak sünnet değildir. Rasûlullah Mekke'den Medine'ye dönüş için uygun bir yer olmasından dolayı burada mola vermiştir.²³

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'den naklettiği: "Mescide gitmek için sizden izin istedikleri zaman hanımlarınızı bundan menetmeyin, mescitlere gitmekten alıkoymayın." hadisini işiten oğlu Bilal'in, 'Ben göndermeyeceğim' demesine kızarak, 'Ben sana, Allah Rasûlü dedi diyorum, sen ise engelleyeceğim diyorsun.' demiştir²⁴

¹⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 165.

²⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 310.

²¹ Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylül-Evtâr*, I-VIII, Kahire, ty., I, 107.

²² Müslim, Hacc 338.

²³ Müslim, Hacc 339.

²⁴ Müslim, Salât, 140; Tirmizî, Cum'a, 400.

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'den işittiklerine aynen uyma, O'nun söylediklerini harfiyyen uygulama ve O'nun fiillerini aynen taklit etme hususunda o kadar ileri gitmiştir ki,²⁵ azadlısı Nâfi' onun hakkında şöyle demekten kendisini alamamıştır: "Nebinin âsârına ittiba ettiğinde İbn Ömer'e baktığın zaman, bu muhakkak ki delirmiş olmalı derdin."²⁶

Hız. Peygamber'in söz ve fiillerine, hikmetini ve gayesini hesaba katmadan aynen uyma konusunda aşırı bir iştiyakla dolu olanlardan biri de Seleme b. Ekvâ'dır.²⁷ Rasûlullah'ın vefatından sonra, Seleme'nin mescitte devamlı surette aynı yerde, kible ile minber arasında bir yerde²⁸ namaz kıldığını görenler, bunun sebebi-ni sorduklarında: 'Rasûlullah hep burada kıları.' cevabını almışlardır.²⁹

Ehl-i Hadis'e göre Sünnet, Kur'an ile aynı değere sahiptir. Süleyman b. Tarhan et-Teymî'nin şu sözü bu anlayışı net olarak ortaya koymaktadır: 'Rasûlullah'ın hadisleri bizim indimizde aynen Allah'ın kelamı gibidir.'³⁰ Hassan b. Atıyye ise şu sözleriyle, aynı görüşü daha da açık bir şekilde, altını çizerek ifade etmektedir: 'Tıpkı Kur'an'ı indirdiği gibi, Cebrâil Sünnet'i de indiriyordu'³¹ ve Kur'an'ı öğrettiği gibi Sünnet'i de O'na öğretiyordu.'³²

Ehl-i Hadis'e göre, Rasûlullah'ın farz kıldığı her şey muhakkak bir vahye dayanır. Bir tilâvet edilen vahiy (Kur'an) vardır, bir de Rasûlullah'a vahyedilen ve Rasûlullah'ın onunla sünnetler ortaya koyduğu vahiy vardır.³³

²⁵ Abdullah b. Ömer'in, Hz. Peygamber'den gördüğü her şeyi taklit etme temayülünün, sadece kendisini tatmin ve teselli etmeye, O'nun fiillerini, canlandırarak anlatmaya yönelik olduğu ve onun bu tür davranışları sünnet olarak görmediği şeklindeki bir değerlendirme için bkz. Erul, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, T.D.V. yay., Ankara, 1999, 470.

²⁶ Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I-IV, Dâiratu Meârifî Osmâniyye, Haydarâbâd, 1375, I, 27; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 310. Aynı yerde, başka bir rivâyette ise şöyle denilmektedir: 'O'nun Nebî'nin âsârına tâbî oluşuna bakan ona bir şey olmuş zannedirdi.'

²⁷ Bkz. İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' Ebû Abdillâh el-Basrî ez-Zühri, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrût, 1377, IV, 306-309.

²⁸ Rivâyette bu yerin, koyun geçebilecek kadar bir yer (ممر الشاة) olduğu belirtilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, IV, 307.

²⁹ İbn Sa'd, IV, 307; Fârisî, İbn Belbân, *el-İhsân fî Takrîbi Sahih-i İbn. Hibbân*, I-XVIII, thk., Şuayb el-Arnâvut, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1988, V, 59-60.

³⁰ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Hatîb, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1980, I, 90.

³¹ Dârimî, Mukaddime, 49.

³² Hatîb el-Bağdâdî, el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh, I, 91. Burada aynı söz Evzâi'ye atfen de nakledilmektedir. Hassan b. Atıyye'nin sözü, İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf en-Nemerî, *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih*, I-II, thk., Ebû'l-Eşbâl ez-Züheyri, Dâru İbnu'l-Cevzi, II. baskı, Suudiyye, 1996, II, 1193'te ise şöyle yer almaktadır: 'Vahiy Rasûlullah'a iniyordu ve bu ayetleri açıklayan sünnetleri de Cebrâil Rasûlullah'a bildiriyordu.'

³³ Şâfîî, Muhammed b. İdrîs, *el-Umm*, I-VIII, Mektebetu Kulliyâtu'l-Ezheriyye, 1381/1961, VII, 299.

Ehl-i Hadis, nasların anlaşılmasında hadisleri ana eksene koyarak onun otoritesini iyice pekiştirmiştir. Ehl-i Hadis'e göre sünnet sadece Kur'an ile aynı değerde olmakla kalmaz, Kur'an'ın açıklaması olması hasebiyle onun anlamını belirleyici bir görev de üstlenir.

Evzâi'nin, Yahyâ b. Ebî Kesir'den naklettiği:

السنة قاضية على القرآن و ليس القرآن بقاض على السنة

"Sünnet Kur'an'a hükmedicidir (anlamını belirleyicidir) fakat Kur'an Sünnet'e hükmedici (anlamını belirleyici) değildir." ³⁴ sözü ile, Bizzat Evzâi'nin kendisine ait olan:

الكتاب أحوج الى السنة من السنة الى الكتاب

"Kitâb'ın Sünnet'e olan ihtiyacı Sünnet'in Kitâb'a olan ihtiyacından daha fazladır." sözü³⁵ bu anlayışın en veciz ifadeleridir.

Yukarıda yapılan alıntılardan ve verilen bilgilerden de görüldüğü üzere Ehl-i Hadis için, hadis/sünnet de Kur'an kadar değerlidir ve uyulması/uygulanması zaruridir. Bunlar hiçbir mülahaza ile ihmal edilemezler. Hadislere/sünnete tâbi olmak için, o sözü Hz. Peygamber'in söylemiş olması veya o fiili Hz. Peygamberin sünnet kılmış olması yeterlidir. Ayrıca hikmet, sebep, illet vs. aramanın/gözetmenin gereği ve lüzumu yoktur.

Ehl-i Hadis'in hadislere/sünnete yaklaşımı ile ilgili bu değerlendirmelerden sonra şimdi de şekilden ve lafızdan çok hikmete ve illete itibar eden Re'y ehlinin bu konudaki yaklaşımına geçmek istiyoruz.

B. Ehl-i Re'y'in Hadislere/Sünnete Yaklaşımı

Re'y kelimesi,³⁶ terim olarak, düşünüp taşındıktan ve doğru olan ciheti anlamak için araştırmada bulunduktan sonra varılan kanaat, görüş anlamına gelmektedir. Fıkıh usulünde, hakkında nass olmayan konulardaki ictihadın temeli olan re'y,

³⁴ Darimî, Mukaddime, 49; İbn Abdilberr, II, 1194. Bu söz ile ilgili olarak, el-Fadl b. Ziyâd, 'Sünnet Kitâb'ın anlamını belirleyicidir.' sözü Ahmed b Hanbel'e sorulduğunda onun, 'Ben bunu söylemeye cesaret edemem. Fakat sünnet Kitâb'ı tefsir eder ve açıklar.' dediğini nakletmektedir. Bkz. İbn Abdilberr, II, 1194.

³⁵ İbn Abdilberr, II, 1193-1194. Aynı yerde, Mekhül'un şu sözü de yer almaktadır: القرآن أحوج الى السنة من السنة الى القرآن 'Kur'an'ın Sünnet'e olan ihtiyacı Sünnet'in Kur'an'a olan ihtiyacından daha fazladır.' Bu sözün Evzâi'nin sözünden tek farkı 'Kitâb' kelimesi yerine aynı anlamda 'Kur'an' kelimesinin kullanılmış olmasıdır.

³⁶ Re'y kelimesinin sözlük anlamları için bkz. İbn Manzûr, XIV, 291-304; İbn Fâris, II, 472.

şeriatın gösterdiği düşünme yollarından gidilerek yapılan akli bir faaliyettir.³⁷ Bu nedenledir ki müctehidlerden hiç biri, icthadlarında re'ý ve nazardan müstağni kalamaz.³⁸

Re'ý kelimesinin semantiği ve Re'ýin geçirdiği tarihi süreç ile ilgili olarak Goldziher şöyle demektedir: "er-Re'ý kelimesi (aslında iyi manayı ortadan kaldırmayan bir sıfattır) konuşulan Arapça'da faydalı bir mana ifade eden bir kelimedir ve iyi, ihtiyatlı, doğru, akıllıca bir görüş olarak; düşüncelessiz bir karar, yanıltıcı ihtirasın ilhamı demek olan "hevâ" kelimesinin zıddıdır. Fakat mutaassıp hadisçilerin hissiyatı yüzünden, ikinci, kötü manasıyla ilahiyat dilinde hemen hevâ'nın aynısı bir kelime haline geldi. Fakat hadisçiliğin aşırı taraftarlarınca da teslim edilmiştir ki, re'ý İslam tarihinin ilk neslinde, sahâbe devrinde kullanılmıştır; şüphesiz hususi hükümlerdir ki, 're'ýin delil kuvvetinin kabul edilmesine şiddetle karşı çıkan ve böyle bir cesareti kendilerinde bulamayan herkes kıyası kullanmıştır.' İslam tarihinin bu ilk devrinde hükümler henüz gayr-i muayyen, müsbet bir istikametten mahrum, kendine has yön ve metodu belli olmayan şahsi görüş mesâbesindeydi; bunu takip eden devirde re'ý muayyen bir hüvviyet kazandı ve katî bir istikamet içerisinde hareket etmeye başladı. Böylece re'ý, kıyasın mantığı şeklini aldı."³⁹

Re'ý makbul ve merdud olmak üzere ikiye ayrılır. Merdud olan ve yerilen re'ý, hevâya dayanan re'ýdir. Makbul olan ve övülen re'ý ise, sahâbe, tâbiûn ve tebe-i tâbiûn fakihlerinin usulüne uygun şekilde, benzeyeni benzediğine irca etmek suretiyle hüküm çıkarmaktır. Sahâbenin bu olumlu manada re'ý ile icthad yaparak naslardan hüküm çıkardıklarında şüphe yoktur.⁴⁰

Hız. Peygamber'in vefatından sonra, İslam coğrafyasının da genişlemesi neticesinde yeni yeni meseleler ortaya çıkmıştır. Fakih sahâbiler, yeni karşılaşılan meselelerin hükmünü tespit için, şeriatın ana kaynakları, genel esasları ve mak-satları ışığında icthadda bulunarak çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Böylece, Hız. Peygamber zamanında bulunmamasına rağmen, bu devirde re'ý ile icthad hukukun müstakil kaynağı olarak ortaya çıkmıştır.⁴¹

Buradaki 'hukukun müstakil kaynağı' olmayı, naslar zemininde ve çerçevesinde bir müstakillik olarak anlamak gerekir. Nasslara rağmen, mutlak bir bağımsızlık söz konusu değildir. Zaten fıkıh usulcülerini de, prensip olarak hüküm koyma hak ve yetkisinin Allah'a ait olduğunu ve re'ýin ibtidâen hüküm koymaya

³⁷ Şener, Abdulkâdir, *Kıyas İstihsan İstislah*, D.İ.B. yay., Ankara, 1981, 51.

³⁸ El-Kevserî, Muhammed Zâhid, *Fıkhu Ehli'l-İrâk ve Hadisuhum*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Matbaatu'l-İslamiyye, Beyrut, 1390, 18.

³⁹ Ignaz, Goldziher, *Zahirîler*, çev. Cihat Tunç, Ankara, 1982, 10.

⁴⁰ El-Kevserî, 14; Hudarî, 167; Şener, 51-62; Kılıçer, M. Esad, *İslam Fıkhdında Rey Traftarları*, D.İ.B. yay., II. Baskı, Ankara 1994, 31-44; Apaydın, H. Yunus, 'Nasları Anlamada Yetki ve Yöntem Sorunu' Marife, yıl 2, sayı 1, bahar 2002, 10-12.

⁴¹ Zeydân, Abdülkerim, *el-Medhal li Dirâseti'l-Şeriatî'l-İslâmiyye*, XII. Baskı, Beyrut, 1416, 99.

elverişli olmadığını, sadece nassın hükmünü keşfetmeye ve benzer olaylara geçirmeye yaradığını özellikle vurgulamışlardır.⁴² Nitekim biz de, bu yazımızın ileriki sayfalarında, Kur'an veya Sünnet'ten her hangi bir asla dayanmayan, hevâ mahsülü re'yin kabul görmediğine işaret ettik.

Re'yin geçirdiği bu süreç, son derece tabii bir gelişmeyi ve akışı göstermektedir. Zirâ Hz. Peygamber hayatta iken yegane otorite O idi ve karşılaşılan meselelerin çözümü doğrudan O'na soruluyor, O'nun verdiği hükme göre amel ediliyordu. Bu durumda re'ye de ihtiyaç kalmıyordu. Ne zaman ki, Hz. Peygamber vefat etmiş ve yeni meselelerin çözümü de Kur'an ya da mevcut sünnet müktesebâtında bulunamamıştır, o zaman, mevcut nasslardan hareketle, re'y ile hüküm istinbatı gündeme gelmiştir.

Hız. Peygamber ve sahâbiler devrinde, daha çok pratik ihtiyaç ve kazâî olaylar münasebetiyle başvurulmuş re'y ve icthad; tâbiiler, tebe-i tâbiin ve müctehid imamlar devrinde, toplumsal şart ve faaliyetlerin yoğunluğuna paralel olarak, daha da genişlemiştir.⁴³

Ehl-i Hadis Hicaz bölgesinde, Ehl-i Re'y ise Irak bölgesinde gelişme göstermiştir. Zirâ, Hicaz uleması, yeni hâdiseler karşısında çok fazla kalmıyorlardı. Hicaz'da hadis bilen çoktu. Onun için Hicaz uleması fazla re'y kullanmadılar. Başta Said b. Müseyyeb olduğu halde hadis ile hüküm verme yolunu tuttular. Ashâbın fetvâlarını topladılar. İslâmiyet'e yeni girmiş bir muhit olmadığından yeni hâdiselerle az karşılaşıyorlardı.

Irak gibi muhtelif medeniyetlerin ve kültürlerin kaynaştığı bir muhitte ise elbette ki birçok yeni mesele ortaya çıkacaktır. Onların hepsini Kitâb ve Sünnet'te bulmaya imkan yoktur. Re'y ve muhakeme yoluyla hüküm verme zarureti hasıl olur. Onun için Irak'ta re'y ve kıyas ile hüküm verme yolu işlenmiştir.⁴⁴

Ashâb-ı Re'y lakabı, en belirgin özellikleri, hadis lafızlarının zâhirine hizmet etmek ve lafızların arkasında yatan ince anlamları anlamaya ve hüküm isitinbatına girmemek olan hadis râvîsi bir grup insan tarafından Kûfeli âlim ve fakihler için kullanılmıştır. Bu râvîler, nassı anlamak, onun illet ve dayanağını tespit etmek için aklını kullanan ve hadisten kendileri gibi insanlara âşîkar olan zahiri anlamı dışında bazı hususları araştıran herkesten rahatsızlık duymuş ve bu işi doğru yoldan çıkarmak

⁴² Bkz. Apaydın, H. Yunus, "İctihad" maddesi, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, cilt 21, İstanbul 2000, 435.

⁴³ Şener, 57.

⁴⁴ Keskiöğlü, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, D.İ.B. yay., Ankara, 1980, 88. Ehl-i Hadis'in Hicaz Bölgesinde, Ehl-i Re'y'in Irak bölgesinde gelişmiş olmasının nedenleri için bkz. Zeydân, 116-117; Keskiöğlü, 88.

ve re'ý lehine hadisi terketmek olarak görmüşlerdir.⁴⁵ Hatta, bir râvînin re'ý ehlin-den olması, ehl-i hadis tarafından onun cerh edilmesine sebep olabilmıştır.⁴⁶

Kur'ân, sünnet ve icmâ ile hükümü belirtilmemiş olan problemleri Iraklı bilgiler, rivâyet edilen bir kısım hadislerin sıhhatinden de şüphe ettikleri için, akıl ile çözmeye çalışıyorlardı. Bu da re'ý, ictihad ve kıyas ile oluyordu. Bu yüzden Iraklılar'a re'ý veya kıyas ehli deniliyordu. Daha çok hadis ve geleneklerden hareket ettikleri için Hicazlılar'a da hadis veya eser ehli adı veriliyordu. Bu demek değildir ki, bütün Hicazlı fakihler re'yi asla kabul etmezler ve Iraklı fakihlerin de hepsi re'ý taraftarı idiler. Elbette her iki ekol arasında temaslar, karşılıklı etkiler ve fikir alış ve rişleri oluyordu.⁴⁷

Dihlevî kıyas yapan, hüküm istinbatında bulunan herkesi Ehl-i Re'ý olarak görenlere karşı çıkararak şöyle demektedir: Re'ý kelimesiyle kastedilen şey, anlama ve akletmenin bizzat kendisi değildir. Şayet bu kastediliyorsa, hiçbir âlimi bunlarsız düşünmek mümkün değildir. Re'ý kelimesiyle kastedilen şey, hiçbir şekilde sünnetten bir asla dayanmayan görüş de değildir. Zîrâ böyle bir yola girmek elbette ki hiçbir Müslüman için söz konusu olamaz. Re'ý kelimesiyle kastedilen şey, istinbat ve kıyas yapmaya kâdir olmak da değildir. Zîrâ İshâk, İmam Ahmed ve hatta İmam Şâfiî ittifakla Ehl-i Re'ýden değildiler; oysa ki onlar pekala istinbatta bulunur ve kıyas yaparlardı. Bilakis, Ehl-i Re'ý tâbirıyla, Müslümanların tamamının ya da büyük çoğunluğunun icmâ etmiş olduğu meselelerin dışında kalmış konularda, mütekaddiminden bir imamın usûlü ile hüküm tahriline yönelen topluluk kastedilmektedir. Bunların yaptıkları şey umumiyetle, hadis ve asar araştırmaya girmeksizin, bir şeyi kendisine benzediği şeye hamletmek suretiyle kıyas yapmak veya meseleyi asıllardan bir asla irca etmekten ibaretti.⁴⁸

⁴⁵ Leknevi, 83-84 (Eserin muhakkiki Abdulfettah Ebü Gudde'nin notları).

⁴⁶ Başta İmam-ı A'zam Ebü Hanife olmak üzere, re'ý ehlinde oldukları için cerhedilen kimseler için bkz. İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed Ebü Hâtim el-Büstî, *Kitâbu'l-Mecrûhin mine'l-Muhaddisin ve'd-Duafâi ve'l-Metrûkin*, I-III, thk., Mahmûd İbrahim Zâyed, II. Baskı, Halep, 1402, I, 191, 284, II, 44, 102, 275, III, 61. İmam-ı A'zam Ebü Hanife'nin Re'yciliği ile ilgili olarak bkz. Apaydın, H. Yunus, 'Bir Muhafazakar Reycilik Teorisyeni: Ebü Hanife' İslâmî Araştırmalar Dergisi, cilt, 15, sayı 1-2, yıl 2002. Hanefîlerin Ehl-i Re'ý olarak isimlendirilmelerinin sebebinin, nasslardan hüküm istinbatında uzman olmalarından dolayı olduğuna dair bir açıklama için bkz. el-Kevserî, 18. Bu konu ile ilgili geniş değerlendirmeler için ayrıca bkz. Leknevi, 83-90 (eserin muhakkiki Abdulfettah Ebü Gudde'nin notları). İbrahim en-Nehai ve onun çağdaşı bazı âlimlerin 'Ehl-i Re'ý sünnetin düşmanlarıdır' şeklindeki sözlerindeki re'ý, itikadî konularda tevârüs edilen sünnete aykırı re'ý anlamındadır. Bununla, Hâriciler, Kaderiyye, Müşebbihhe ve benzeri bidat ehli kastedilmektedir. Yoksa, ferî ahkam konularındaki re'ý kastedilmektedir. Bu sözü bu anlamın dışında başka bir manaya hamletmek sözün tahrif edilmesi demektir. Zîrâ bizzat İbrahim en-Nehai ve ibn Müseyyeb'in kendileri ferî konularda re'ý ile hüküm vermişlerdir. Bkz. el-Kevserî, 24.

⁴⁷ Şener, 60.

⁴⁸ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, I, 461-462.

Re'ý ehlinde olanlar, hadisleri anlamaya çalışırken, sadece Hz. Peygamber'in ne dediğine değil, bu sözle ne demek istediğine, neyi gerçekleştirmek istediğine de bakmışlar ve mümkün olduğunca bu esası tespit etmeye önem vermişlerdir. Hadisleri anlamada Kur'an'ı, İslam'ın temel prensiplerini ve bir bütün olarak hadislerin çizmiş olduğu genel çerçeveyi esas almaya özen göstermişlerdir.

Bu yaklaşımın en önemli temsilcilerinden olan Hz. Aîşe'nin, bizzat Hz. Peygamber'in kendisinden işitmiş olduğu 'Hesaba çekilen herkes helak olmuştur.' hadisi kafasını karıştırmış ve Hz. Peygamber'e şöyle demiştir: 'Canım sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü, Allah azze ve celle 'Kimin Kitâb'ı sağından verilirse o, kolay bir hesaba çekilecektir' (İnşikâk 84/7-8) buyurmuyor mu?' Hz. Peygamber bu soruyu şöyle cevaplamıştır: 'Bu arzıdır. Kim hesaba çekilirse helak olur.'⁴⁹ Hz. Aîşe, Rasûlullah'ın vefatından sonra da, başta Abdullah b. Ömer ve Ebû Hureyre olmak üzere, içinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz Ali gibi halifelerin de bulunduğu bir çok sahâbinin rivâyet ettiği hadislerden bazılarına karşı çıkmış ve bazı düzeltmelerde bulunmuştur.⁵⁰

Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den naklettiği, 'Bir parça kurutulmuş süt (bir çeşit peynir) bile olsa, ateş deymiş şeylerden (yedikten sonra) abdest alınız.' hadisini işiten İbn Abbâs'ın, (böyle bir durumda abdest almanın gerekmediğini imâ ederek) 'Yağ ve sıcak sudan dolayı da mı abdest alacağız' diye karşılık vermesi üzerine, Ebû Hureyre ona hitaben: 'Ey kardeşimin oğlu! Hz. Peygamber'den bir hadis işittiğin zaman ona emsal gösterme.' demiştir.⁵¹

Tâbiün'dan Âmir b. Vâsile, re'ý ehlinin önemli isimlerinden olan İbn Abbâs'a, "Senin kavmin Hz. Peygamber'in (Kâbe'yi tavaf ederken) remel (çalımlı yürümek) yaptığını ve böyle yapmanın sünnet olduğunu söylüyor." dediğinde, İbn Abbâs, "Kavmim hem doğru söylemiş hem de hata etmiş. Hz. Peygamber'in remel yaptığı doğrudur fakat bu sünnet değildir. Hz. Peygamber bunu, kendilerine zayıf düşmüş diyen müşriklere, güçlü ve sağlıklı görünmek için yapmıştır." diye cevap verir. Ebu't-Tufeyl, "Senin kavmin, Hz. Peygamber'in Safâ ile Merve arasında deve ile sa'y

⁴⁹ Buhâri, İlim,35, Rikâk,49; Müslim, Cennet, 79, 80; Tirmizî, Kıyâmet, 5; Ebû Dâvud, Cenâiz 3; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 47,91,127; Edlibî, Selâhuddin b. Ahmed, *Menhecuc Nakdi'l-Metn İnde Ulemâi'l-Hadisî'n-Nebevî, Dâru'l-Âfâki'l-Cedide*, Beyrut, 1403, 108-109.

⁵⁰ Bkz. Zerkeşi, Muhammed b. Abdillâh Bedruddin, *el-İcâbe li İrâdi mâ İstedrekethu Âîşe ale's-Sahâbe*, thk. Saïd el-Efgâni, el-Mektebû'l-İslâmî, IV. baskı, Beyrut/Dimeşk 1405. Bu eser tamamen, Hz. Âîşe'nin hadis konusunda sahâbeye yönelttiği eleştirilere ayrılmıştır.

⁵¹ Tirmizî, Tahâret,58; İbn Mâce, Tahâret, 65. Hz. Peygamber'in ateşte pişen şeyler yedikten sonra abdest almadığı ve sadece ağızını yıkamakla yetindiği ile ilgili rivâyetler için bkz. Müslim, Hayz, 91, 92, 93, 94, 96; Nesâi, Tahâret, 67; Tirmizî, Tahâret, 59; İbn Mâce, Tahâret, 66. Ateşte pişmiş şeyler yedikten sonra abdest alınması gerektiğini bildiren rivâyetlerin temizlik sağlanmasına yönelik olduğuna dair bir değerlendirme için bkz. Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn, *es-Sünenü'l-Kübâ, I-X*, Haydarâbad, 1344-1355, I, 155.

ettiğini ve bunun sünnet olduğunu söylüyor.” deyince, yine, “Hem doğru hem de yanlış.” der. Âmir b. Vâsile, hangisi doğru hangisi yanlış diye sorunca, İbn Abbâs, “Hz. Peygamber’in deve ile sa’y ettiği doğru, fakat bunun sünnet olduğu yanlıştır. İnsanlar Rasûlullah’ın etrafına toplanmışlardı ve bir an olsun çevresinden ayrılmıyorlardı. Bu sebeple Rasûlullah, insanlara sesini duyurmak için deve üzerinde sa’yetmiştir.” diye cevap verir.⁵²

Yukarıda zikrettiğimiz örnekte, İbn Abbâs’ın yaklaşımında da görüldüğü gibi re’y ehli, Hz. Peygamber’in gerek sözleriyle gerekse fiilleriyle gerçekleştirmek istediği gayeyi, ulaşmak istediği hedefi dikkate alıyor, lafızların ve şeklin arkasında yatan ve ona ruh veren temel ilkeyi gözetiyorlardı. Dolayısıyla, asıl maksada ulaşmak için kullanılmış olan pek çok vasıtanın sünnet olduğunu sananlara karşı çıkıyor, bunların asıl hedefe ulaşmak için sadece birer araç olduğunu, hadis ehlinde görüldükleri muhalefete rağmen açıkça ifade ediyorlardı.

C. Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re’y Ekolleri Arasındaki Farklar

Bu başlık altında, daha önce de zaman zaman bazılarında temas etmiş olduğumuz, her iki ekolün hadislere/sünnete yaklaşımını maddeler halinde mukâyeseli olarak vermek istiyoruz.

1. Hadis ehlinde olanlar, re’yden hoşlanmaz, mecbur kalmadıkça fetvâ vermez ve istinbatta bulunmazlardı.⁵³ Fetvânın, ya Kur’ânî bir nassa veya Rasûlullah’ın bir sünnetine, hiç olmazsa geçmiş bir uygulamaya dayanmasını şart koşarlardı.⁵⁴

Evzâi’nin naklettiğine göre, Ömer b. Abdulaziz idarecilerine yazdığı bir yazısında şöyle demiştir: “Allah’ın Kitâbında açıkça belirtilmiş olan hususlarla ilgili olarak hiçbir kimsenin farklı bir görüşü olamaz. İmamların re’yleri ancak hakkında Kitâb’ta hüküm bulunmayan ve Rasûlullah’ın da sünnetinin cari olmadığı hususlarda olabilir. Ayrıca, bizzat Rasûlullah’ın koymuş olduğu bir sünnet ile sabit olan hususlarda da hiçbir kimsenin farklı bir görüşü olamaz.”⁵⁵

İbn Ömer, Cabir b. Zeyd’e: “Sen Basra fakihlerindensin, Kur’ân’a ya da Sünnet’e dayanmayan fetvâ verme. Şayet sen Kur’ân’a ya da Sünnet’e dayanmadan fetvâ verirsen, hem kendin helak olursun, hem de başkalarını helak edersin.” demiştir.⁵⁶

⁵² Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 233.

⁵³ Dihlevî, *Huccetullâhi’l-Bâliğa*, I, 424; Zeydân, 115.

⁵⁴ Dihlevî, *Huccetullâhi’l-Bâliğa*, I, 425.

⁵⁵ Dârimî, Sünen, Mukaddime, 39. Dihlevî, *Huccetullâhi’l-Bâliğa*, I, 431.

⁵⁶ Dârimî, Sünen, Mukaddime, 20. Dihlevî, *Huccetullâhi’l-Bâliğa*, I, 425.

Ebû Seleme de Hasan el-Basrî'ye: "Bana ulaşan haberlere göre, sen re'yinle fetvâ veriyormuşsun. Sakın, Rasûlullah'ın bir sünnetine ya da Allah'ın Kitâbına dayanmadan re'yinle fetvâ verme." demiştir.⁵⁷

Hadis rivâyeti konusunda çekingen davranan, din binasının ancak fıkıh üzerine kurulabileceğini ve dolayısıyla fıkıhın yaygınlaştırılması gerektiğini savunan re'y ehli ise, en ince meselelere dalmaktan ve fetvâ vermekten hiç sakınmazdı.⁵⁸

2. Ehl-i Hadis'in en büyük gayesi Rasûlullah'ın hadislerini rivâyet etmektir.⁵⁹ Bu maksatla tüm gayretlerini Rasûlullah'ın hadislerini tespit, tedvin ve rivâyete hasrettiler⁶⁰ Onların en dikkat çekici özellikleri, zabt ve hıfzları ile meşhur olmaları, çok sayıda hadis nakletmek suretiyle rivâyete ağırlık vermeleridir. Onlar rivâyete önem verdikleri kadar dirâyete önem vermemişlerdir.⁶¹

Re'y ehli ise rivâyetten daha çok dirâyete önem vermiş, bir hadisle amel etmeden önce, o hadisin kendisiyle amel etmeye mani bir hususiyetinin olup olmadığına, gizli bir kusurunun veya illetinin bulunup bulunmadığına bakmıştır.

3. Ehl-i Hadis, henüz vuku bulmamış olaylar ve meseleler üzerine akıl yürütmeyi ve görüş belirtmeyi doğru bulmazdı.⁶² Meseleleri dallandırmaz, bir kısım olayları zihinde düşünmez, farzetmez ve bunların hükümlerinden söz etmezdi. Bu sebepten fıkıhları olaylara dayanırdı, meydana gelmiş hâdiselere, naslarla âsâra göre fetvâ verirlerdi.

Muaz b. Cebel, insanların bir mesele henüz vuku bulmadan önce, farazî sorular sormasını hoş karşılamamış ve şöyle demiştir: 'Ey insanlar! Henüz vukû bulmamış belaları (acele ederek sorularınızla) çabuklaştırmayın. Bir mesele vuku bulup ta sorulduğunda, bu mesele ile ilgili olarak size çözüm sunacak insanlar Müslümanlar arasında daima bulunacaktır.'⁶³

Fakat re'y ekolüne mensup hukukçular, yalnız vukû bulmuş olaylara hüküm istinbat etmekle kalmaz, henüz meydana gelmemiş hâdiseleri de, sanki olmuş gibi farzederek, o konularda da re'yleri ile hükümler ortaya koyarlardı.⁶⁴

⁵⁷ Dârimî, Sünen, Mukaddime, 20. Dihlevî, *Hucetullâhi'l-Bâliğâ*, I, 425.

⁵⁸ Dihlevî, *Hucetullâhi'l-Bâliğâ*, I, 435.

⁵⁹ Dihlevî, *Hucetullâhi'l-Bâliğâ*, I, 424.

⁶⁰ Dihlevî, *Hucetullâhi'l-Bâliğâ*, I, 425-426.

⁶¹ Erul, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, 470.

⁶² Dihlevî, *Hucetullâhi'l-Bâliğâ*, I, 424.

⁶³ Dârimî, Sünen, Mukaddime, 19.

⁶⁴ Zeydân, 116.

4. Hadis ehli, Sünnet'i, Kur'an'ın tamamlayıcısı ve Müslümanlar için teabbüdi nasslar olarak gördüklerinden dolayı, teşriide gözetilen hedeflere, müctehidin kendisine müracaat ettiği umûmî usullere veya çeşitli konulara has hususî usullere bakmaksızın, harfiyyen teşri'e bağlı idiler. Bu nedenle her hangi bir mesele hakkında nass bulamadıkları zaman susarlar ve fetvâ vermezlerdi.

Re'y ve kıyas ehli ise, teşri hükümlerin manasının akıl ile anlaşılabilir olduğu görüşündedir. Bu nedenle, teşri hükümleri için, Kur'an'ın ifade ettiği ve sünnetin teyid ettiği genel usuller koydular. Fıkıh bablarından her bir bâb için, Kitâb ve Sünnet'ten çıkardıkları bir takım hususî usuller vaz' ederek, o babda bulunan bütün meselelere, hakkında nass olmasa dahi o kaideleri uygularlardı.⁶⁵

Yani, Rey ehli amaç ve anlam tutarlılığına önem verenlerin oluşturduğu çizgiyi, Hadis ehli ise, amaç ve anlam tutarlılığından ziyade, nassların zâhirini esas alan ve bunları mantikî sonuçlarına vardırmaya pek yanaşmayanların çizgisini temsil etmektedir.⁶⁶

5. İki ekol arasında, sünneti delil olarak kullanma hususunda bir ihtilaf yoktur.⁶⁷ Ehli Hadis gibi, Ehl-i Rey de hadisleri delil olarak kullanmıştır ve hadisleri top yekun reddetme gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildir. Bu grup sünnete karşı hadis ehli gibidir. Sünnet'in sıhhatine güvendikleri zaman onunla amel ederlerdi. Ancak onlar, ellerinde bulunan usullere çok güvendikleri için fazlaca rivâyette bulunmazlardı.⁶⁸

Sonuç

Hız. Peygamber henüz hayatta ve ashâbının arasında iken, zuhûr eden meseleler ve karşılaşılan yeni problemler, vahiy sürecinin devam ettiği bir ortamda, biz-zat Hız. Peygamber tarafından çözüme kavuşturuluyordu. Fakat, Hız. Peygamber'in vefatından sonra, daha da genişlemiş ve bir çok farklı kültürle tanışmış olan İslam coğrafyasında gündeme oturan yeni problemlerin hükmünü/çözümünü Hız. Peygambere sorma imkanı söz konusu olmadığı için, tabii (bir bakıma zorunlu) olarak, fakih sahâbiler yeni karşılaşılan meselelerin hükmünü tespit için Kur'an ve Sünnet'e müracaat etmişler, bu iki kaynaktan meselenin hükmüne dair bir şey bulamadıkları zaman da re'y ile hüküm istinbatında bulunmuşlardır. Böylelikle, Hız. Peygamber zamanında hukukun kaynağı olamamasına rağmen, bu devirde re'y ile icihad, hukukun kaynağı durumuna gelmiştir. Bununla birlikte, ancak hakkında nass bulun-

⁶⁵ Hudari, 168.

⁶⁶ Apaydın, H. Yunus, "Kıyas" maddesi, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, cilt 25, İstanbul 2002, 530.

⁶⁷ Zeydân, 115.

⁶⁸ Hudari, 168.

mayan konularda, Kitâb veya Sünnet'ten bir asla dayanan re'y kabul görürken, her hangi bir asla dayanmayan re'y yerilmiş ve reddedilmiştir.

Ehl-i Hadis, nasların anlaşılmasında hadisleri ana eksene oturarak onun otoritesini iyice pekiştirmiştir. Re'y ehlinden olanlar, hadisleri anlamaya çalışırken, sadece Hz. Peygamber'in ne dediğine değil, bu sözüyle ne demek istediğine, neyi gerçekleştirmek istediğine de bakmışlar ve mümkün olduğunca bu esası tespit etmeye önem vermişlerdir. Hadisleri anlamada Kur'an'ı, İslam'ın temel prensiplerini ve bir bütün olarak hadislerin çizmiş olduğu genel çerçeveyi esas almaya özen göstermişlerdir.

Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y ekollerini biri birinden ayırıştıran, birini diğerinden farklı kılan ana neden, nasların anlaşılması ve yorumlanmasındaki yöntem farklılığıdır. Her iki ekole göre de, hadisler/sünnet vazgeçilemez ve ihmal edilemez bir kaynaktır.